Openingsrede van Mr. P.J. Oud (Algemene Vergadering 8 April 1949- van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie)

Sedert de voorzitter van de partij U op de laatste algemene vergadering, in Mei 1948, het welkom toeriep, is veel veranderd. Allereerst is de leiding van het bestuur in andere hånden overgegaan. De heer Stikker legde. voorzitterschap en bestuurslidmaatschap neer. Allerminst om de banden met de partij te verbreken. Het duidelijkst bewijs van het tegendeel is zijn tegenwoordigheid hedenavond in ons midden. Dat hij nog maar juist terug van zijn belangrijke reis naar de V.S..A, aanstonds hier heeft willen zijn, waarderen wij in de hoogste mate. Van ganser harte heten wij hem welkom. Zeer verheugt het ons, dat hij zo aanstonds de gelegenheid wil aangrijpen om een enkel woord tot ons te spreken.

Dat wij den heer Stikker als voorzitter hebben moeten missen, was voor de partij een groot verlies. Daartegenover stond echter een belangrijke winst. De winst, dat onze meest vooraanstaande figuur geroepen werd tot een plaats in het Kabinet en dat nog wel de belangrijke post van Minister van B.Z. Dit was een gevolg van de omstandigheid, dat een der hoofddoeleinden van onze verkiezingscampagne kon worden verwezenlijkt. Die Campagne was er immers op gericht de naar onze mening veel te smalle Kabinetsformatie van 1946 te doen plaats maken voor een op breder basis. Om velerlei reden achtten wij in de zo uitzonderlijk moeilijke omstandigheden, waarin het Koninkrijk der Nederlanden sedert de bevrijding verkeert, een zo breed mogelijke samenwerking der politieke partijen gewenst. Van die velerlei redenen was het beleid ten opzichte van Indonesië de allerbelangrijkste. Dat wij tegen dat beleid, zoals het in het verleden was gevoerd, zeer ernstige bezwaren hadden, behoef ik niet opnieuw uiteen te zetten. Wij hebben dat in de verkiezingsdagen uit den treure gedaan, ik zal het thans niet herhalen.

Als grondslag van het na de verkiezingen te voeren beleid hebben wij aanvaard de beginselen, neergelegd in de laatste grondwetsherziening. Die beginselen zelf achten wij juist. Zij waren geheel overeenkomstig hetgeen was aangekondigd in de Koninklijke rede van 6 December 1942. Zij verzekeren aan Indonesië en Nederland gelijkwaardigheid binnen een gemeenschappelijk Unie-verband. Zij verlangen daarbij een zodanige staatkundige en staatsrechtelijke constructie, dat alom op het gebied van het hervormde Koninkrijk de grote beginselen van recht en orde, veiligheid en deugdelijk bestuur tot hun recht zullen komen. Daarbij eist de Grondwet, dat, geheel overeenkomstig de uitspraken der Koninklijke rede, de nieuwe rechtsorde niet zal worden opgelegd bij eenzijdig wilsbesluit van Nederland, doch zal

tot stand komen in vrij overleg van alle erbij betrokken bevolkingsgroepen. .

De grote sta-in-den-weg om tot dit vrij overleg te geraken was de Republiek Indonesië. Die republiek was vrijwel onmiddellijk na de Japanse capitulatie uitgeroepen. Haar Regering pretendeerde de vertegenwoordiging te zijn van geheel Indonesië. Het was een bewering zonder grond. Niet alleen waren er grote bevolkingsgroepen, die zich allerminst wensten te schikken onder het bewind dezer Regering, doch bovendien miste die Regering de eigenschap, die een werkelijke Regering vóór alle andere behoeft, de wil en de macht om binnen het gebied, dat zij zegt te regeren, haar gezag te handhaven en de ingezetenen te beschermen tegen wandaad en willekeur.

Aan die regering die bescherming overlatende, schoot de Nederlandse regering te kort in de plicht der verantwoordelijkheid, die een geschiedenis van meer dan drie eeuwen op haar schouders had gelegd.

Veel te lang was naar onze overtuiging de Nederlandse regering in gebreke gebleven om te doen wat in haar vermogen was, om op het terrein, dat door de Regering van die republiek heette te worden beheerst, de orde en de veiligheid te herstellen. Wij verlangden daarom, dat het Nederlandse schip van staat een andere koers zou gaan varen, hetgeen wij hebben uitgedrukt in onze verkiezingsleuze "Het roer moet om!"

Intussen waren wij ons er mede van bewust, dat het varen van die andere koers geen gemakkelijke zaak zou zijn. Groot zeemanschap zou daarbij zijn vereist. Het schip bevond zich allerminst in een kalme zee. Golven en winden dreigden zich er telkens weer van meester te maken. De zeeman, die deze factoren zou veronachtzamen, zou een slechte zeeman zijn. Hij zou het schip niet in veilige haven kunnen brengen. Hij zou in tegendeel het gevaar lopen, dat het op de klippen te pletter zou slaan. De golven en winden, die de zeeman niet in zijn macht heeft, het zijn in dit geval bovenal de internationale verhoudingen. Reeds lang voor het optreden van het nieuwe Kabinet in Augustus van het vorig jaar, had de internationale wereld zich met het Indonesische probleem bemoeid. Dat zij daarmede buiten haar boekje was gegaan, staat naar onze mening onomstotelijk vast. Juridisch gold het hier een zaak, die alleen het Koninkrijk der Nederlanden aanging en waarmede anderen geen recht hadden zich te bemoeien.

De verhoudingen in deze wereld worden echter helaas niet alleen door het recht bepaald. Daar is nu eenmaal naast de juridische wenselijkheid de politieke werkelijkheid. Een regering, die het schip van staat niet lek wil varen, moet met die politieke werkelijkheid

rekening houden. Niet om zich willoos en stuurloos op de golven dier werkelijkheid te laten drijven.Maar om haar schip zo te sturen, dat zij uiteindelijk toch in behouden haven belandt. Dit kan wel eens ten gevolge hebben, dat een andere koers moet worden gevaren, dan die, welke rechtstreeks naar de uiteindelijke bestemmingshaven voert. Het kan, als het weer erg slecht is, ook wel eens dwingen hier of daar een noodhaven binnen te lopen. Op de buitenstaander kan dit dan de indruk maken als had de kapitein het doel van zijn reis veranderd, terwijl het in werkelijkheid niet anders betekent, dan dat hij het enige doet, wat hem de omstandigheden veroorloven. Wie deze eenvoudige waarheden niet in het oog houdt, is niet in staat het regeringsbeleid der laatste maanden naar billijkheid te beoordelen.

Dit is het vooral, dat ons scheidt van hen, die de groep der oppositie vormen. Sprekende van de oppositie heb ik in dit verband natuurlijk de rechtse oppositie op het oog, zoals die in het bijzonder in de anti-reVolutionaire partij is belichaamd. Deze oppositie heeft voor de realiteit te weinig oog. Zij is bovendien dikwijls veel te gauw met haar oordeel gereed. Vóór de verkiezingen heb ik haar telkens weer gewaarschuwd. Zij heeft een verzet à outrance gevoerd tegen de grondwetsherziening, hoewel de beginselen dier herziening geen andere waren, dan die der Koninklijke rede, waarvoor een harer voornaamste woordvoerders, de heer Gerbrandy, de verantwoordelijkheid had aanvaard. Ik heb groot respect voor de figuur van de heer Gerbrandy. Ik weet, dat hij door zijn moedig volhouden gedurende de donkere jaren van den oorlog ons volk onschatbare diensten heeft bewezen. Maar ik moet helaas constateren, dat ik sedert zijn optreden als lid der Kamer op het stuk der Indonesische politiek uit zijn mond nog geen enkel constructieve gedachte heb vernomen. En wat voor den heer Gerbrandy geldt, geldt ook voor den heer Schouten. Met een variant op het bekende gezegde van den Fransen generaal Bosquet naar aanleiding van de dodenrit der Engelse lichte brigade bij Balaklava in den Krimoorlog kan men van hun redevoeringen getuigen: "C'était magnifique, mais ce n'e'tait pas la politique" - "Het is alles prachtig, maar het is geen staatkunde".

Reeds vrijwel onmiddellijk na het optreden van het nieuwe Kabinet gaf de oppositie blijk van haar voorbarigheid van oordeel. Aan onze partij werd verweten, dat zij de verkiezingsleuze "Het roer moet om!" had aangeheven en dat na het intreden van den heer Stikker in het Kabinet van een omgaan van het roer niets zou zijn gebleken. Hoe onjuist dit was zou weldra duidelijk worden. Op 18 December 1948 viel het besluit der Regering om

door militair optreden orde en rust op het zogenaamde republikeins gebied te gaan herstellen. Daarmede was de andere koers duidelijk aangegeven. Dat het enige tijd had geduurd, voor het besluit daartoe viel, was toch zo wonderlijk niet. Militair optreden is een hoogst ernstige zaak en een Regering, die zich haar verantwoordelijkheid bewust is, zal daartoe niet mogen overgaan, dan nadat alles is beproefd om zonder dit uiterste middel tot een bevredigende oplossing te geraken. Het was voor de positie der Regering, zo nationaal als internationaal, van het grootste belang, dat duidelijk zou blijken, dat haar ten deze geen enkel verwijt kon treffen. Nationaal werd het doel volkomen bereikt. Er was in de vergadering der Tweede Karner van 20 December 1948 een verheugende eenstemmigheid. Met uitzondering van de communistische groep, wier politiek helaas geen Nederlandse politiek meer is, schaarden alle groepen zich achter de Regering. Ook de oppositie was er toen van overtuigd, dat het roer om was.

Vrijwel onmiddellijk na de gebeurtenissen van 18 December is de internationale storm met ongekende hevigheid losgebarsten. Het schip bevond zich weer in een zeer woelige zee. Wederom werd van kapitein en stuurlieden het uiterste geëist. De Veiligheidsraad kwam met zijn resolutie van 28 Januari. Waardig en beslist is de houding geweest, die de Regering tegenover die resolutie heeft aangenomen. Vasthoudende aan de fundamentale doeleinden harer politiek tegenover Indonesië heeft zij zich bereid verklaard aan de Verlangens van den Veiligheidsraad waar mogelijk tegemoet te komen. Zij heeft echter tevens de grens gesteld daar, waar die grens gesteld moest worden.

De Regering zou niet kunnen en niet mogen toegeven, waar haar plicht en haar verantwoordelijkheid als draagster der souvereiniteit over Indonesië in het gedrang zouden komen. Tegelijkertijd heeft de Regering blijk gegeven van haar volkomen bereidheid tot het voeren ener constructieve politiek.

Een constructieve politiek betekent hier een politiek, die mogelijk maakt een zo spoedig mogelijke overdracht van onze souvereiniteit aan de Regering der Verenigde Staten van Indonesië. Dit kan echter alleen geschieden, indien tegelijkertijd het Unie-verband in het leven wordt geroepen, waarin het souvereine Nederland en het souvereine Indonesië zullen zijn verenigd. De Regering aanvaardde een plan-Beel, dat in beide zaken gelijktijdig wilde voorzien. Op zo kort mogelijke termijn zou een Ronde Tafel Conferentie worden bijeen geroepen, waarin vertegenwoordigers van alle gebieden van het Koninkrijk als vrije mannen zouden beraadslagen om de grondslagen der staatshervorming vast te stellen. Wij hebben

dit plan van ganser harte toegejuicht. Naar een Ronde Tafelconferentie ging reeds zeer lang ons verlangen. Wij gaven aan haar verre de voorkeur boven de afzonderlijke besprekingen tot dusver met de republikeinen ener- en de federalen anderzijds gevoerd.

Een dergelijke conferentie kan echter alleen slagen, wanneer bij alle partijen de geneigdheid bestaat daaraan deel te nemen. Het was van het begin af te vrezen, dat het opnieuw de.Republiek zou zijn, die hier moeilijkheden zou maken. De Republiek streeft eenmaal een ander doeleinde na dan de Nederlandse Regering. Zij wil voor zichzelf alleen de souvereiniteit over geheel Indonesië. Zij wil die souvereiniteit zonder federatieven staatsbouw en los van het Unie-verband. Zij blijft die najagen, ondanks het feit, dat zij zich bij herhaling verbonden heeft tot medewerking zowel aan een federatieven staatsbouw als aan een Unie-verband. Zij wordt in die houding telkens weer gesterkt, omdat zij meent daarvoor internationaal ruggesteun te vinden. Dit heeft weer zijn reflex in de kringen der federalisten. Daar leven velen in de doorlopende vrees, dat de Republiek toch uiteindelijk haar zin zal krijgen en men door zijn bereidheid op de voorstellen tot samenwerking met de Nederlandse Regering in te gaan straks in moeilijke omstandigheden zal komen. Dit alles maakt de taak der Nederlandse Regering zo uitermate zwaar. De oppositie, die telkens weer roept, dat de Regering haar roer weer zou hebben omgewend, verliest dit alles uit het oog.

De hoofdmoeilijkheid is thans, dat de Republiek bij de besprekingen een bijzonderen status verlangt. Zodanige status bezit zij niet. Het is de Nederlandse Regering, die verantwoordelijk is voor de handhaving van recht en orde op het voormalige republikeinse gebied. Natuurlijk hebben de republikeinse leiders evenzeer als de leiders in de andere gebieden aanspraak op een aandeel in de regering. Maar zij hebben dien aanspraak ook op denzelfden voet als die anderen. Dat wil zeggen zij hebben aanspraak op de leiding van een deelstaat en te zamen met de regeringen van de andere deelstaten op deelneming aan de Regering der Verenigde Staten van Indonesië. De Minister van Overzeese Gebiedsdelen heeft dit in de vergadering der Tweede Kamer van 16 Februari 1949 met zoveel woorden verklaard, toen hij zeide: Wanneer de republikeinse leiders volledig met Nederland willen samenwerken, dan zal aan hen aandeel kunnen worden gegeven niet in de regering over slechts Djocja en omgeving, doch in de Regering van. de Verenigde Staten van geheel Indonesië.

De Republiek verlangt meer. Zij verlangt, dat zij zal worden hersteld in het gezag, dat zij voor 18 December bezat. Dat de Regering dit niet kan toestaan, is duidelijk. Het zou het doel,

dat met de actie van 18 December werd beoogd, herstel van recht en orde, volkomen verijdelen.

Wil dit nu zeggen, dat de Nederlandse Regering in geen geval zal kunnen bewilligen in een terugkeer naar Djocja? Er is geen enkele reden om het zo absoluut te stellen. Alles hangt hier af van de voorwaarden, waarop en de omstandigheden, waaronder die terugkeer zou geschieden. Onaanvaardbaar zou zijn een terugkeer, als een souvereine regering, los van het federaal Verband der Verenigde Staten van Indonesië en het gezag der Nederiandse Regering. Zolang de souvereiniteit niet is overgedragen aan de Verenigde Staten van Indonesië verblijft zij bij de Nederiandse Regering en evenzeer als Oost- Indonesië of Pasoendan zal Djocja dit hebben te erkennen. Onaanvaardbaar zal voorts zijn een terugkeer, die niet gepaard gaat met een ondubbelzinnig bevel aan de zogenaamde republikeinse strijdkrachten om alle guerilla-activiteit te staken. Onaanvaardbaar zal zijn een terugkeer zonder de volstrekte erkenning van Nederlands recht en plicht om, zolang de souvereiniteitsoverdracht aan de Verenigde Staten van Indonesië niet heeft plaats gehad, voor de handhaving van orde en recht op het terrein der voormalige Republiek zorg te dragen. Maar als aan deze voorwaarden wordt voldaan, dan zie ik niet, dat de Nederlandse Regering ontrouw wordt aan hetgeen zij in de laatste maanden herhaaldelijk als haar politiek heeft uitgestippeld, indien zij de heren van Djocja de gelegenheid geeft zich mede als een voorlopige deelstaat te constitueren en met de regeringen der andere voorlopige deelstaten deel te nemen aan het overleg om de Ronde Tafel.

Of de mogelijkheid tot een dergelijke oplossing aanwezig is, zal kunnen blijken op de preliminaire conferentie, die onder de auspiciën der Commissie van de Verenigde Naties te Batavia zal worden gehouden. Dat de Nederlandse Regering zich bereid heeft verklaard aan die conferentie deel te nemen, acht ik een daad van wijs beleid. De Regering heeft goed gedaan voor die deelneming harerzijds geen prealabele voorwaarden te stellen. Zij had daaraan ook geen behoefte, want de deelneming zelf bindt haar tot niets. Eerst op de conferentie zelf zal kunnen blijken of overeenstemming is te verkrijgen over de voorwaarden, waarop de verschillende partijen zieh bereid kunnen verklaren aan het eigenlijke Ronde Tafel-overleg deel te nemen. De positie der Nederlandse Regering bij dit vooroverleg is sterk. Zij heeft een loyaal aanbod gedaan. Op hetgeen reeds sinds jaren is toegezegd, heeft zij in niets beknibbeld. Tot souvereiniteitsoverdracht, zo spoedig die maar mogelijk is, is zij bereid. Zij ziet niets liever dan dat op korten termijn een Unie tussen een gelijkwaardig

Indonesië en een gelijkwaardig Nederland zal tot stand komen. Maar zij moet vasthouden aan den eis, dat dit zal geschieden op een zodanige wijze, dat orde, veiligheid, menselijke rechten en een deugdelijk bestuur zullen zijn gewaarborgd, in Djocja en omgeving even krachtig als overal elders in Indonesië. Zij is dit verplicht aan de millioenenbevolking van Indonesië, wier bescherming zij niet mag prijs geven, zolang zij niet verzekerd is, dat het eigen rechts- en machtsapparaat van de Verenigde Staten van Indonesië die zal kunnen verschaffen. Zij is het ook verplicht aan haar eigen lidmaatschap van de Verenigde Naties, die zich immers de bescherming der onvervreemdbare menselijke rechten tot haar taak hebben gesteld. Er is tot dusver uit niets gebleken, dat de Nederlandse Regering zich die taak niet bewust zou zijn. Daarom blijven wij ons vertrouwen in het beleid der Regering stellen. De Regering kan zich verzekerd houden, dat wij haar, zolang zij aan deze beginselen vasthoudt, naar ons beste vermogen zullen steunen.

Waakzaamheid ter handhaving der menselijke rechten, zij is niet alleen nodig met het oog op Indonesië, zij kan ook in de Europese wereld niet worden gemist. Met het neerslaan van de Duitsen agressor van 1940 zijn de grote goederen van vrijheid en democratie, dat zijn in haar wezen de grote goederen der christelijke beschaving, niet verzekerd. Een ander totalitair stelsel, in zijn diepste beginsel aan het nationaal-socialistische gelijk, bedreigt ze opnieuw. Daartegen hebben de democratieën van de oude en de nieuwe wereld zich aaneen te sluiten. Hier heeft de geschiedenis der laatste dertig jaren ons een bittere les geleerd. Door het gebrek aan samenwerking der westerse democratieën is het Hitler mogelijk geworden ze een voor een onder den; voet te lopen. Het was in 1918 zo mooi begonnen.

De Volkenbond zou het universele machtsapparaat leveren, dat hernieuwde agressie voor de toekomst onmogelijk zou maken. In te groot vertrouwen op dien bond werd het regionale verdedigingsverdrag verzuimd. Onze zelfstandigheidspolitiek is ten slotte uitgelopen op een terugkeer naar de oude neutraliteitspolitiek, terwijl zij een politiek van samenwerking met anderen had moeten zijn. Het zou onjuist zijn te menen, dat dit in Nederland door niemand zou zijn begrepen.

Hoe goed herinner ik mij het manifest, dat in het voorjaar van 1923 in de Nederlandse pers verscheen, plettende voor een algemeen waarborg- verdrag tot handhaving van den vrede. Bekende Nederlandse peroonlijkheden, eenentwintig in getal, hadden het ondertekend. Uit politieken kring waren er onder anti-revolutionairen als Anema, Rutgers en Colijn,

vrijzinnigen als Dresselhuys, Limburg en Van der Mandele, christelijk-historischen als De Savornin Lohman, een rooms-katholiek, de toenmalige President der Tweede Kamer Koolen; uit universitairen kring de professoren Van Eysinga, Oppenheim en Van Vollenhoven. Zij vroegen aandacht voor het algemeen waarborgverdrag, dat de Engelse gedelegeerde ter Volkenbondsvergadering Lord Robert Cecil had ontworpen. De Fransen waren voor een dergelijk algemeen waarborgverdrag niet zeer geporteerd. Zij hadden voorshands een meer nabijliggend doel voor ogen: bescherming tegen het mogelijke gevaar van een nieuwen Duitsen aanval. Uit dit verlangen kwam voort het Engels-Franse ontwerp-Cecil-Réquin, dat meer het karakter droeg van een militaire alliantie dan van een waarborgverdrag. Wij hebben dit verdrag destijds afgewezen. Wij verlangden een algemeen waarborg- verdrag. Zo'n plan kwam in 1924 tot stand in den vorm van het protocol van Genève. Maar het protocol bleef een doodgeboren kind. De in het najaar van 1924 opgetreden Engelse conservatieve Regering van Baldwin en Austin Chamberlain wilde het niet. Engeland temperde de Franse teleurstelling door mede te werken tot het verdrag van Locarno, Duitslands westelijke buren wilde het helpen beschermen, zijn oostelijke buren niet. Voor Polen wilde Groot-Britannië niet gaan vechten. Vijftien jaren later zal het niettemin dat zelfde Polen zijn, waarvoor, als het door Duitsland aangevallen wordt, Engeland het zwaard uit de schede zal trekken.

Nederland houdt zich buiten dit alles. Het praat gaarne over zijn neutraliteit. Het hoopt, dat als een tweede wereldoorlog mocht uitbreken, het wonder van den eersten oorlog - een neutraal eiland te vormen te midden van de kokende wereldzee - zich herhalen zal. Zwaar heeft de wereld voor al deze fouten geboet. Als ik de debatten van vijfentwintig jaar geleden nog eens nalees, vraag ik mij telkens weer af, of de gang der geschiedenis niet een gans andere had kunnen zijn, als wij het plan-Cecil-Réquin destijds hadden aangegrepen. Wij zagen er een bewapenings- instede van een ontwapeningsverdrag in. En ontwapening was in die dagen -niet alleen in Nederland - de grote leuze. Dit alles heeft de westerse wereld zwak gemaakt. Wij hebben Duitsland rustig zijn gang laten gaan en zo is het in 1940 de zwaar bewapende macht geweest, die in staat was in weinig dagen geheel het Westen onder den voet te lopen.

Gelukkig mag thans worden geconstateerd, dat de les niet zonder vrucht is gebleven. Wij erkennen thans weer de juistheid van de oude spreuk: "Qui se fait brébis, le loup le mange". Wij weten thans, dat de moderne wereld geen neutraliteit meer kent. Wij weten, dat het te

laat is, als wij ons eerst aaneen gaan sluiten, als de vijand onze grenzen reeds heeft overschreden. Westelijk Pact en Atlantisch Pact, wij hebben ze beide met overtuiging aanvaard, omdat wij ze zien als de beste waarborgen van vrijheid en vrede. Zeker, deze verdragen zijn het tegendeel van ontwapenihg. Zij leggen ons zware militaire verplichtingen op. Aanvaarden wij die, omdat wij in ons tegendeel zijn omgeslagen? Omdat wij van een vredelievende een militaristische natie zijn geworden? Er is geen sprake van. In verlangen naar den vrede, in verlangen naar de heerschappij van het recht zijn wij het oude Nederland gebleven. Maar dieper dan ooit zijn wij doordrongen van de waarheid dat recht zonder macht niet is te handhaven. "La force sans le droit c'est la'tyrannie, le droit sans la force est impuissant" heeft De Bonald gezegd. Macht zonder recht is tyrannie; recht zonder macht is krachteloos. Daarom is onze weermacht geen instrument van den oorlog, maar een instrument van den vrede. En. al is van het "die den vrede wil, bereidt zich ten oorlog" in den loop der geschiedenis talloze malen misbruik gemaakt, toch heeft de spreuk tot op onzen dag haar grote innerlijke waarde behouden.

Al deze dingen betekenen voor ons volk even zovele gewichtige veranderingen. Veranderingen, die ons verplichten te zoeken naar nieuwe vormen ook van staatsrechtelijken en volkenrechtelijken aard. Binnen de grenzen van het oude Koninkrijk zoeken wij naar een nieuwe regeling van competenties. Naar de nieuwe organen ener Nederlands- Indonesische Unie, naar nieuwe verhoudingen binnen het kader van Rijks- en landsgrondwetten. Naar nieuwe organen ook bij de samenwerking met andere mogendheden. Daarbij vraagt in het bijzonder onze aandacht hoe aan de Volksvertegenwoordiging haar rechtmatige invloed op den gang van zaken zal blijven verzekerd. De oude regeling van het bestuur der buitenlandse betrekkingen is op deze dingen niet meer berekend. De parlementen worden in den regel eerst tot een beslissing geroepen als alles al in kannen en kruiken is. Steeds levendiger wordt daarom het verlangen naar boven-nationale parlementaire organen. Wij zien de komst van een Europees parlement in het verschiet. Ongetwijfeld moet hier met voorzichtigheid worden voortgeschreden. Maar die voorzichtigheid mag niet omslaan in een vrees om nieuwe wegen te betreden. Daarom begroeten wij het begin, dat zal worden gemaakt met den consultatieven Europesen Raad te Staatsburg met grote vreugde.

Wij leven in een groten tijd. Een tijd, ongetwijfeld enerzijds zwaar van onheilen, doch anderzijds niet minder zwaar van nieuwe gedachten. Die tijd roept bij mij herinneringen

wakker aan de bekende redevoering van een liberaal staatsman, van Van Houten in 1871, toen het Europa, zoals wij het gekend hebben tot 1914 toe, geboren werd:

"Wat maakt", zo riep Van Houten uit, "dezen tijd tot een ernstigen tijd? Het is dit, wat meer dan anders, meer dan gewoonlijk, de oude vorm en de nieuwe geest met elkander in botsing komen. Overal ontwaart men het streven naar nieuwe levensvormen. Op internationaal gebied het streven naar een federatief volkerenverbond in plaats van nationaal isolement. Op politiek gebied het streven naar zelfbeheer in plaats van een gezag, dat elders dan in de behoeften des volks zijn oorsprong vindt. Op industrieel gebied de coöperatieve samenwerking van arbeid en kapitaal.

In het geschetste streven van den tijd waar en vals, bereikbaar en onbereikbaar, rechtvaardig en onrechtvaardig te onderscheiden en het rechtvaardige en bereikbare tot stand te brengen, is in mijn oog de taak der liberale politiek. ”

Wat Van Houten meer dan drie kwart eeuw geleden aldus als de taak de liberale politiek heeft geschetst, is het nog niet letterlijk onze opdracht in deze dagen? Het verlangen ons op die taak te beraden brengt ons ook heden in vergadering bijeen. De arbeid die daarbij voor vandaag en morgen ons wacht, beweegt zieh ogenschijnlijk op een meer bescheiden terrein. Onze agenda zwijgt over de grote vragen van internationaal en nationaal beleid, die ik tot dusver in het kort besprak. Vaststelling van een nieuw program voor gemeentelijk beleid beweegt zich in een minder hoge sfeer. Maar al is die sfeer minder hoog, zij is niet minder belangrijk.

Onze gemeenten zijn de bakermat van onze democratie. Reeds eeuwen geleden werd in deze lage landen aan de zee in den kring der plaatselijke gemeenschap die democratie geboren. Onze burgerijen zijn op die plaatselijke zelfstandigheid altijd zeer naijverig geweest, ook wel eens te naijverig. In de dagen van de Republiek der Verenigde Nederlanden kwam de eenheid van het land er wel eens te zeer door in het gedrang. De Franse tijd bracht de reactie. Scherp doorgevoerde centralisatie werd toen het parool. De gemeenten werden tot administratieve onderdelen van den Staat. Ook in de eerste decennia na het herstel der onafhankelijkheid is van een echt zelfstandig gemeentewezen geen sprake. De wijze van samenstelling der gemeentebestaren is daarvan in niet mindere mate de schuld als de uitsluiting der openbaarheid hunner verrichtingen. Tot 1851 is het in het gemeentelijk leven in Nederland de dood in de pot. Niemand heeft de ongenoegzaamheid van den honderd jaren geleden heersenden toestand zo duidelijk getekend als Thorbecke in zijn in 1847 ver-

schenen geschrift “Over plaatselijke begroting”, Men luistere: "De vrijheid van het gemeentebestuur rust op de wetgevende bevoegdheid van den Raad. Door den Raad, vertegenwoordiging der burgerij, bestelt de gemeente binnen de grenzen harer grondwettige inrichting, zich zelve en neemt zij, tegenover het hoger gezag, den stand, die haar toekomt. Zulk een Raad zal echter, bij onze wijze van samenstelling, een zeldzaam verschijnsel zijn. Het is veel gevergd, dat zij, die door de kiescollegiën of liever door de leden van den Raad zelve in den Raad worden gebracht, doorgaans het hoofd en hart van vertegenwoordigers der burgerij zullen bezitten. Men wordt lid niet op grond van ernstigen wil en bekwaamheid om de aangelegenheden der gemeente te leiden, maar dwijl men óf een naam draagt en tot ene familie behoort, waaraan een zetel in den Raad past, of onder deze familien wenst zitting te nemen. Een treffelijk middel om Raadsleden te hebben, die zonder publieken geest, zonder reden en overtuiging, uit persooniijke gunst of ongunst, uit eigenzinnigheid, uit sleur, hetgeen hun wordt voorgelegd beslissen. Hij, die eens zit, blijft; slechts de dood ruimt op en dwingt tot ene verandering, die zelden vernieuwing is. Neem nu het gunstigste geval, ene zo gelukkige samenstelling, als zij onder duizend keren nauwelijks éénmaal denkbaar is, doch laat zodanig collegie achter gesloten deuren raadplegen, ja verberg het boek dier raadplegingen voor het publiek; wat zult gij eran zien worden? Ene aitbreiding van het collegie van Burgemeester en Wethouders, tot consultatie en contrôle; van ene zekere bedrijvigheid om de zaken van den dag af te doen of af te schuiven; op beheer en behoud, allermeest op het voordeel der gemeentekas uit maar zonder wetgevend karakter; aan de gewone, stille orde van het huiswezen even gehecht, als afkerig van bouwen en inrichten. Nieuwigheid is ene verschrikking, want men gevoelt zich, afgezonderd van de bevolking, krachteloos, twijfelt aan hare medewerking en vreest verantwoording. De Raad werd voorheen ook wel de wijsheid genoemd. Doch men vleie zich niet, dat bij geheimhouding, zij die in het geheim zijn, de zaak, welke zij alleen kannen kennen, werkelijk verstaan. Integendeel heeft hier het uitsluitend bezit de gevolgen, aan alle monopoliën verknocht. Men legt zich niet of weinig toe; een privatief recht van wetenschap bevrijdt van de noodzakelijkheid, inderdaad te zijn wat men wordt vermoed te wezen; gene opwekking noch opheldering van buiten; en met zich alléén, zullen collegiën, gelijk de meeste individu's, doorgaans blinde werktuigen der dagelijkse gewoonte zijn. Op het plichtsbesef te vertrouwen is edel, maar het bedriegt. Tot hoe lagen stand het in gesloten vergaderingen soms daalt, stelt niemand, dan die er in zat, zich voor.

En waar zullen onze Raadslichamen, tot na een wonderlijk mengsel van oude familiënaristocratie en nieawe frans-administratieve gedweeheid, zonder publiciteit de sterkte vinden, die het plaatselijk Bestuur ook jegens hoger gezag behoeft? Zij zullen, zolang zij in de duisternis blijven, meer oog en oor hebben voor hetgeen van boven komt, dan voor hunne gemeente; meer aantrekking tot het algemeen en provinciaal Bestuur, dan tot de burgerij; meer volgzaamheid, dan wil.

Over uitbreiding of inkrimping van het kiesrecht en over zo menige andere vraag, die onze tijd stelt, kan met gezonde zinnen aan beide kanten, door den een anders dan door den ander worden gedacht. Het verschil kan afhangen van ene verschillende schatting van onze leeftijd, welke den een rijper dan den ander schijnt.

Doch hij, die de regering tot ene verborgenheid wil maken, zou zich op evenveel grond, vóór drie of vier honderd jaren met de bewaarders der handschriftelijke geleerdheid hebben verzet tegen de algemene beoefening der wetenschap na uitvinding der drukkunst. Hij houdt administreren voor regeren; alsof apothekerskunst den geneesheer maakte. Zijn oog is blind voor de verscheidenheid van kracht en medewerking, van kennis en bekwaamheid, welke de regering in een beschaafd Land eist, en welke alléén publiciteit haar toevoert. Licht is in de politische wereld zowel als in de natuur een noodzakelijk levenselement; bij welks gemis gene of niet dan ene halve ziekelijke ontwikkeling te wachten is. Zouden onze Reglementen van plaatselijk bestuur, slordige proefopstellen, twintig jaren en langer onverbeterd zijn gebleven, indien hunne werking, indien de handelingen der provinciale en plaatselijke Besturen dan openbaar oordeel waren bloot gesteld?

Zolang wij in ons gemeentewezen publiciteit missen, zal de grote weg tot verbetering zijn gesloten. Zonder publiciteit gene hervorming. Hervorming heeft den onverzettelijksten aller vijanden, de gewoonte tegen zich. Gewoonte is veroordeelziek, dewijl zij zonder onderzoek haren gang gaat; en vooroordeel ruimt voor gene macht dan voor publiek onderzoek hiet veld".

Tot zover Thorbecke. En Thorbecke heeft het niet bij woorden gelaten. Zodra hij de kans kreeg heeft hij den onverzettelijksten aller vijanden, de gewoonte, den doodsteek gegeven. De Grondwetsherziening van 1848, doch bovenal Thorbecke' s gemeentewet van 1851 ruimden geheel de oude vermolmde inrichting op. Een helders, eenvoudige kiesregeling, op het beginsel der periodieke aftreding gebaseerd, maakte de gemeenteraden tot werkelijke vertegenwoordigingen der burgerij. Geleidelijk werd hét kiesrecht uitgebreid, totdat een

ander liberaal staatsman Cort van der Linden aan de uitbreiding den laatsten stoot gaf. Publiciteit werd voorts het leidende beginsel. De gemeenteraden hadden de gemeentelijke zaken te behartigen in het volle daglicht onder de ogen der gehele burgerij. Het begrip gemeentelijke zelfstandigheid kreeg nieuwe inhoud. En ongekend is de vlucht, die het gemeentelijk leven onder dit nieuwe regime heeft genomen.

Toch is in later jaren voor die gemeentelijke zelfstandigheid nieuw gevaar gaan dreigen. De Duitse tijd had haar radicaal opgeruimd. In het Duitse systeem van den totalitairen staat paste geen enkele zelfstandigheid. Wij hebben er nooit aan getwijfeld, dat die Duitse tijd eenvoorbijgaande tijd zou zijn. Maar wat wij niet konden vermoeden, was, dat het, na het vertrek van den bezetter zoveel moeite zou kosten de gemeentelijke zelfstandigheid terug te winnen. Vooral op twee hoofdzaken, zo had Thorbecke ons ook geleerd, berustte die zelfstandigheid: op de financiën en op de politie. Op beide punten was zij na de bevrijding zoek. Thans zijn wij bezig haar op het stuk der financiën terug te winnen. De financiële noodvoorziening, verleden jaar tot stand gekomen, is een belangrijke stap vooruit, al zal het beslissende woord eerst zijn gesproken als de definitieve regeling er is. Op het stuk der politie zijn wij echter nog ver van huis. Aan de overgrote meerderheid der gemeenten is de eigen politie ontnomen Ontnomen door een enkel besluit der Nederlandse regering, uitgevaardigd aan den vooravond van de wederbijeenkomst der Staten-Generaal in November 1945. Hier vooral gevoelen de gemeenten zich tekort gedaan. Rechten, haar eenmaal door den Nederlandsen wetgever, d.w.z. door Hegering en Staten-Generaal tezamen verleend, hadden haar ook slechts door een gezamenlijk besluit van die beide mogen zijn ontnomen. Hier hebben wij op redres van onrecht te blijven staan. Te krachtiger te blijven staan, omdat een gedecentraliseerde politie een der hechtste waarborgen, is voor de handhaving onzer vrijheid.

Wanneer de gemeenten haar zelfstandigheid terug verlangen, dan is dit niet, omdat zij menen, dat alles bij het oude zal moeten blijven. Zij weten best, dat een nieuwe tijd om nieuwe vormen vraagt. Zij begrijpen ook, dat menige zaak, die vroeger geheel aan locale regelingen kon worden overgelaten, de bemoeiing der centrale overheid in onzen tijd niet kan ontberen. De centrale regeling gaat echter niet verder dan onvermijdelijk is. Bij de uitvoering dele men aan de plaatselijke organen een ruime taak toe. En een taak, die verricht worde in volle openbaarheid onder volle verantoordelijkheid aan de vertegenwoordiging der burgerij. De tijd van het klassieke onderscheid tussen autonomie en zelfbestuur is voorbij.

Ook het zelfbestuur is behartiging van de belangen der gemeentelijke ingezetenen. Het behoort evenzeer uit de duisternis te worden gehaald als de verrichtingen der autonomie. Ook hier geldt het zoeven aangehaalde woord van Thorbecke. De organen van het zelfbestuur zullen, zolang zij in de duisternis blijven meer oog en oor hebben voor hetgeen van boven komt, dan voor hunne gemeente; meer aantrekking tot het Algemeen en Provinciaal Bestuur dan tot de burgerij, meer volgzaamheid dan wil.

Geheel het plaatselijk bestuur behoort zich te richten op de zelfwerkzaamheid der plaatselijke burgerij. In de kleine gemeenschap moet de burgerzin worden geleerd. Alleen dan kan die burgerzin geleidelijk de grotere gemeenschappen gaan doordringen. Kenmerk van een liberalen Staat en een liberaal gouvernement - het is al weer Thorbecke, die het heeft gezegd - is ontwikkeling van zelfstandige kracht. Ontwikkeling van zelfstandige kracht, ook, ja allereerst in de kleinere gemeenschappen. Deze woorden zijn niet verouderd. Zij zijn een richtsnoer ook voor onzen tijd. Tezamen willen wij, ook in onze beraadslagingen in deze vergadering, zoeken naar de nieuwe vormen, waarin deze oude gedachten voor onzen tijd op de beste wijze uitdrukking zullen vinden. Goede beginselen verouderen niet. Zetten wij ons licht niet onder de korenmaat, doch hoog op den kandelaar, zodat het zijn stralen alom kan verspreiden.